

СВОБОДА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ПОСЯГАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТ. 206 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

FREEDOM OF ECONOMIC ACTIVITY AS AN OBJECT OF CRIMINAL OFFENSE UNDER ARTICLE 206 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

**Коломійчук В.О., доктор філософії у галузі права,
адвокат**

У статті досліджено сутність свободи господарської діяльності як об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206 Кримінального кодексу України. Автор розглядає цю норму разом зі ст. 205-1 та 206-2 Кримінального кодексу як інструмент кримінально-правової протидії рейдерству. З'ясовано, що попри недосконалість статистичних вимірів динаміки цього явища з огляду на чинну нормативно-правову базу та відсутність відповідної методології, воно досі залишається поширеним в Україні. У роботі проаналізовано доктринальні підходи до визначення основного безпосереднього об'єкта протидії законній господарській діяльності, переважна більшість яких відносять до нього свободу господарської чи підприємницької діяльності.

Автор уточнює термінологічні відмінності між поняттями «економічна діяльність», «господарська діяльність» та «підприємницька діяльність», як співвідносяться між собою як найбільш загальне, загальне та спеціальне. Спираючись на доктринальні дослідження та нормативне тлумачення, проводить їх класифікацію. Констатовано, що свобода підприємницької діяльності, як одна з конституційних гарантій прав людини і громадянина, відіграє важливу роль у цивільному й господарському законодавстві України. Ця засада полягає у можливості суб'єктів господарювання вільно обирати види діяльності, самостійно визначати напрями, методи та форми ведення бізнесу в межах закону, забезпечуючи реалізацію власних економічних інтересів та дотримуючись вимог добросовісної конкуренції.

Автор доходить висновку, що дія ст. 206 КК України поширюється не лише на підприємницьку діяльність, а й охоплює господарську діяльність у ширшому розумінні. Свобода господарської діяльності включає в себе свободу вибору виду господарської діяльності, території її ведення, організаційно-правової форми та способів здійснення; свободу у виборі контрагентів та працівників; свободу визначення змісту правочинів; свободу укладення, розірвання та припинення договорів; захист від недобросовісної конкуренції та монополізму; захист від незаконного втручання діяльності суб'єкта господарювання з боку третіх інших осіб; гарантію рівності всіх форм власності та організаційно-правових форм підприємництва.

У підсумку наголошується на необхідності комплексної модернізації законодавства для ефективної протидії рейдерству, зокрема уточнення термінології та посилення гарантій свободи господарської діяльності.

Ключові слова: охорона господарської діяльності, протидія законній господарській діяльності, свобода господарської діяльності, свобода підприємницької діяльності, підприємницька діяльність, економічна діяльність.

The article examines the essence of the freedom of economic activity as the object of a criminal offense provided for in Article 206 of the Criminal Code of Ukraine. The author considers this norm in conjunction with Articles 205-1 and 206-2 of the Criminal Code as a tool for criminal-legal counteraction to raiding. It is established that despite the imperfection of statistical measurements of this phenomenon's dynamics due to the current regulatory framework and the lack of appropriate methodology, it remains widespread in Ukraine. The paper analyzes doctrinal approaches to defining the primary direct object of counteracting unlawful interference with legitimate economic activity, with the majority associating it with the freedom of economic or entrepreneurial activity.

The author clarifies the terminological distinctions between the concepts of «economic activity,» «economic operations,» and «entrepreneurial activity,» which are correlated as the most general, general, and specific categories. Based on doctrinal research and normative interpretation, their classification is conducted. It is stated that the freedom of entrepreneurial activity, as one of the constitutional guarantees of human and citizen rights, plays an essential role in Ukraine's civil and economic legislation. This principle entails the ability of economic entities to freely choose the types of activity, independently determine directions, methods, and forms of conducting business within the law, ensuring the realization of their economic interests and adhering to the requirements of fair competition.

The author concludes that the effect of Article 206 of the Criminal Code of Ukraine extends not only to entrepreneurial activity but also covers economic activity in a broader sense. The freedom of economic activity encompasses the freedom to choose the type of economic activity, its territory, organizational and legal form, and methods of implementation; freedom in choosing contractors and employees; freedom in determining the content of transactions; freedom to conclude, terminate, and rescind contracts; protection from unfair competition and monopolism; protection from unlawful interference in the activities of economic entities by third parties; and guarantees of equality for all forms of ownership and organizational-legal forms of entrepreneurship.

In conclusion, the article emphasizes the need for comprehensive legislative modernization to effectively counteract raiding, including clarifying terminology and strengthening guarantees of the freedom of economic activity.

Key words: protection of economic activity, obstruction of lawful economic activity, freedom of economic activity, entrepreneurial activity.

Постановка проблеми. 28.03.2014 набрав чинності Закон України № 642-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [1]. Серед іншого цим законом доповнено Розділ VII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» новими статтями: 205-1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців» та 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації». Не вдаючись до наукової полеміки, констатуємо, що ці дві нових норми, разом зі ст. 206 КК України «Протидія законній господарській діяльності» мали на меті проти-

дію рейдерству та встановленню незаконного контролю над юридичними особами (їх протиправному поглиннанню та захопленню). А глобальною метою законодавця було посилення кримінально-правової охорони нормальної господарської діяльності та порядку господарювання.

Науковці та практики ламають списки щодо визначення поняття рейдерства та його ознак, статистичної звітності та обліку рейдерських атак. При цьому, органи правопорядку чи Офіс протидії рейдерству (Колегія з розгляду скарг у сфері державної реєстрації) такої статистики не ведуть, адже коректно узагальнити кількість випадків рейдерства при чинній нормативно-правовій базі та відсутності відповідної методології не є можливим. У цьому контексті не підлягає сумніву лише одне – рейдерство досі існує.

Для ілюстрації цієї тези можна звернутись до ресурсу Опендатабот, який, використовуючи звітність Офісу Генерального прокурора, наводить узагальнену статистику кількості облікованих кримінальних проваджень за ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України (рис. 1).

Рис. 1. Кількість рейдерських атак в Україні [2]

Безумовно, кількість облікованих кримінальних проваджень не дорівнює кількості рейдерських атак чи навіть кількості кримінальних правопорушень. Не кожне кримінальне провадження закінчується складанням обвинувального акта. Тим більше не за кожним обвинувальним актом суд виносить обвинувальний вирок. Існують випадки, коли рейдерські дії можуть кваліфікуватися за іншими статтями КК України. Також можливо, що потерпілі від рейдерства не звертаються до органів правопорядку, а захищають свої права в суді чи в Офісі протидії рейдерству. Проте, ще раз варто підкреслити, що вищенаведений приклад доводить лише те, що рейдерство досі існує, чим становить загрозу існуючій системі господарювання. Відповідно, на мою думку, перед органами правопорядку, юристами-практиками та науковцями досі стоїть завдання пошуку ефективних засобів протидії цьому явищу, одним з яких, як вже було наведено, є норми статті 206 КК України. Вищенаведене й обумовлює актуальність цього наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці таких науковців: П.П. Андрушка, Ю.В. Бауліна, Р.Ю. Бондаренка, Н.О. Гуторової, О.О. Дудорова, О.П. Кацаваленко, В.М. Махінчука, М.І. Мельника, Ю.А. Пономаренка, Л.М. Скори, М.І. Хавронюка, М.О. Харламової та інших.

Метою статті є з'ясування сутності свободи господарської діяльності як об'єкта посягання кримінального правопорушення за ст. 206 Кримінального кодексу України.

Методи. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема логічний, системний та догматичний методи.

Результати дослідження. Відправною точкою наукового дослідження є усталена думка, що об'єкт кримінального правопорушення – такий елемент складу кримінального правопорушення, що поєднує в собі ознаки, які характеризують те, проти чого спрямоване кримінальне правопорушення [3, с. 207]. Іншими словами, об'єкт кримінального правопорушення – це те, на що таке кримінальне правопорушення посягає, завдає шкоди чи створює загрозу такого завдання. Тому, на мою думку, між поняттями «об'єкт кримінального правопорушення» та «об'єкт посягання кримінального правопорушення» можна поставити знак дорівнює.

Знову таки, теоретично обґрунтованою є так звана «вертикальна» класифікація об'єктів кримінального правопорушення, яка розрізняє загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти. Останній своєю чергою може бути основним, додатковим та факультативним. Кримі-

нальне правопорушення часто впливає (посягає) не на одну, а на кілька сфер суспільних відносин. Для правильної кваліфікації необхідно визначити головний (основний) об'єкт, шкода (загроза шкоди) якому є суттєвою та визначальною, тоді як інші об'єкти впливу класифікуються як другорядні (додаткові чи факультативні). Це допомагає забезпечити точність і повноту правової оцінки вчиненому діянно.

З приводу визначення основного безпосереднього об'єкта протидії законній господарській діяльності науковці мають такі думки:

– встановлений порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення свободи підприємницької діяльності (О.О. Дудоров) [4, с. 679];

– суспільні відносини, що забезпечують свободу господарської діяльності, недопущення монополізму та недобросовісної конкуренції (Н.О. Гуторова) [5, с. 66–67];

– свобода господарської діяльності (П.П. Андрушко, О.І. Перепелиця, В.Я. Тацій, В.М. Киричко) [6, с. 214; 7, с. 64–65];

– встановлений порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення свободи підприємницької діяльності (А.М. Ришелюк) [8, с. 141];

– конституційне право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом, та конкуренцію у підприємницькій діяльності (М.І. Хавронюк) [9, с. 322–323].

Як бачимо, окреслюючи коло суспільних відносин, які охороняє ст. 206 КК України, так чи інакше більшість науковців відносять до нього свободу господарської чи підприємницької діяльності.

Що цікаво, також до видових об'єктів незаконних дій з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231, 232 КК України) відносять суспільні відносини, що відповідають конкретним принципам здійснення економічної діяльності: свобода економічної діяльності, здійснення економічної діяльності на законних підставах, добросовісна конкуренція, добропорядність суб'єктів економічної діяльності, заборона злочинних форм поведінки в економічній діяльності [10, с. 10]. Тобто, кримінально-правова охорона свободи у цьому контексті економічної діяльності здійснюється не лише ст. 206 КК України, що очевидно свідчить про необхідність з'ясування сутності цієї категорії та визначення співвідношення господарської, економічної та підприємницької діяльності.

І.М. Капаруліна, проаналізувавши сутність термінів «економіка», «економічна діяльність» та «господарська діяльність», зазначила, що згідно з тлумачним значенням поняття «господарство» у слов'янських мовах і поняття «економіка» у романських мовах їх варто вживати як синоніми. Однак якщо враховувати наявну на практиці специфіку вживання поняття «господарська діяльність», що полягає в акцентуванні уваги на виконанні будь-якої діяльності для стороннього призначення з метою отримання прибутку, та на побутовому рівні – використання майна для виконання будь-якої роботи з метою самозабезпечення – виникає підґрунтя для існування двох різних понять – «економічна діяльність» та «господарська діяльність» [11, с. 37].

О. Чумак економічну діяльність підприємства трактує як сукупність процесів, здійснювану при використанні капіталу (фінансуванні) відповідно до чинного законодавства й спрямовану на створення додаткової вартості використаних ресурсів шляхом виробництва товарів (продукції, робіт, послуг, видобутку ресурсів) у відповідності до мети підприємства (соціальна, виробнича, технологічна, глобалізаційна тощо) для їх споживання суспільством. При цьому, науковиця вказує, що господарська діяльність є складовою економічної, яка значно ширша за змістовим наповненням, хоча за окремими контекстами вони перетинаються, поєднуючись за значенням [12, с. 110].

Право займатися підприємницькою діяльністю, яка не суперечить закону, є конституційним та закріплене у ст. 42 Конституції України [13].

Свобода підприємницької діяльності також визначена у статті 6 Господарського кодексу України (далі – ГК України) як загальний принцип господарювання в Україні.

Сутність цього принципу відображено у частинах першій-третьій статті 43 ГК України. Цими положеннями підприємцям надається право вільно та без обмежень займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, що не заборонена законом. Водночас у них закріплюється можливість спеціального регулювання окремих видів підприємницької діяльності [14].

Своєю чергою, за ст. 42 ГК України підприємництво (синонімічне поняття до поняття «підприємницька діяльність») – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [14]. Звертаючись до ст. 3 ГК України, господарська діяльність визначається як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінну визначеність [14]. З цього приводу, доречною є думка В.М. Махінчука, що господарська діяльність визначається через суб'єктів господарської діяльності, а суб'єкти – через господарську діяльність, тому такий підхід до формування термінологічного апарату не є задовільним [15, с. 98].

Попри це, господарська діяльність з огляду на ч. 2 ст. 3 та назву Глави 4 Розділу 1 ГК України може бути комерційною (підприємництвом) та некомерційною. Слід визнати, що підприємництво є основним видом господарської діяльності, спрямованим на отримання прибутку, тоді як некомерційна господарська діяльність задовольняє суспільні потреби, і отримання прибутку для неї має другорядне значення. Водночас підприємництво співвідноситься з господарською діяльністю як часткове з цілим. Тобто, поняття господарської діяльності є ширшим ніж підприємницької.

Отже, співвідношення досліджуваних понять можна схематично відобразити наступним чином (рис. 2).

Рис. 2. Співвідношення понять «економічна діяльність», «господарська діяльність», «підприємницька діяльність»

Свобода підприємницької діяльності, дозволеної законом, у межах цивільного законодавства України означає закріплення загального принципу права на здійснення підприємницької діяльності, а також надання юридичних

гарантій для реалізації цього права. У статті 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом віднесена законодавцем до загальних засад цивільного законодавства. У цій же нормі визначено засаду свободи договорів, який гарантує суб'єктам цивільних прав можливість самостійно укладати договори, визначаючи їх умови на основі взаємної згоди з іншою стороною [16].

Таким чином, свобода підприємницької діяльності виступає не лише важливим елементом цивільного та господарського законодавства України, а й однією з конституційних гарантій прав людини і громадянина. При цьому варто звернути увагу, що процитовані ст. 42 Конституції України, ст. 42 та 43 ГК України, ст. 3 ЦК України присвячені охороні саме підприємницької діяльності.

Разом із тим, на мою думку, кримінально-правова дія статті 206 КК України, зокрема з огляду на її назву «Протидія законній господарській діяльності» та розміщення у відповідному розділі «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [17] не обмежується підприємницькою діяльністю, а поширюється на господарську діяльність.

При цьому, слід наголосити на існуючій проблемі назви цього розділу, яка після численних доповнень та перетрубацій кримінального закону не повною мірою відображає перелік кримінальних правопорушень, які входять до розділу VII Особливої частини КК України. До речі, Р.Ю. Бондаренко вказує, що однією з причин цього є різноманітність визначен економічної, підприємницької та господарської діяльності [18, с. 10]. І, класифікуючи групи злочинів у сфері підприємництва, вчена відносить до діянь, що порушують принцип свободи підприємницької діяльності, кримінальні правопорушення за ст.ст. 203-1, 203-2, 204, 209, 209-1, 205-1, 212, 212-1, 213, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 232-1. А до діянь, що порушують принципи економічної конкуренції – ст.ст. 206, 206-2, 216, 223-2, 227, 232-2 [18, с. 36–38]. Тобто, звертаю увагу, що кримінальне правопорушення протидії законній господарській діяльності віднесено не групи діянь, що порушують принцип свободи підприємницької діяльності, а до діянь, що порушують принципи економічної конкуренції.

На думку Л.М. Скори свобода господарської діяльності є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, який утворюється через сукупність наступних елементів:

- свобода вибору суб'єктом господарювання виду господарської діяльності, організаційно-правової форми та способів її здійснення;
- свобода у виборі партнерів для діяльності та наймі працівників;
- свобода укладення договорів;
- захист від недобросовісної конкуренції та монополізму;

г) захист від незаконного втручання в економічну чи адміністративну діяльність суб'єкта господарювання з боку службовців державних органів, а також будь-яких інших осіб [7, с. 67–68]. Що цікаво, науковиця у контексті аналізу об'єкта протидії законній господарській діяльності не бачить різниці між поняттями господарська, підприємницька та економічна діяльність. Хоча ця позиція є дискусійною і, зокрема у постанові Пленуму Верховного Суду України № 3 від 25.04.2003 звернуто увагу, що під час розгляду справ про господарські злочини ретельна увага повинна надаватись у якому значенні у відповідних статтях КК України вжито, зокрема такі терміни як «господарська діяльність» та «підприємницька діяльність», а також похідні від них [19].

Звісно, неможливо навести вичерпний перелік ознак свободи господарської діяльності зокрема, через відсутність норм про свободу у виборі виду господарської діяльності. Однак, до вищевказаного переліку можна

також додати гарантію рівності всіх форм власності та організаційно-правових форм підприємництва, свободу визначення змісту правочинів, свободу розірвання та припинення договорів (а не тільки укладання), можливість вибору території для здійснення господарської діяльності.

Висновки. Незважаючи на посилення кримінально-правових засобів протидії рейдерству, це явище залишається серйозною загрозою для нормального функціонування господарських відносин. Статистичні дані щодо кількості кримінальних проваджень за ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України демонструють актуальність цієї

проблеми, хоча й не повністю відображають масштаби рейдерських атак. Основним об'єктом кримінального правопорушення за ст. 206 КК України є свобода господарської діяльності, яка включає право суб'єктів господарювання на вільне та безперешкодне здійснення діяльності відповідно до закону. Актуальними залишаються питання вдосконалення кримінально-правових механізмів захисту свободи господарської діяльності та гармонізації термінології в національному законодавстві, зокрема у контексті понять «економічна діяльність», «господарська діяльність», «підприємницька діяльність» та назви розділу VII Особливої частини КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України № 642-VII від 10.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#Text> (дата звернення 05.12.2024).
2. Кількість рейдерських атак в Україні. URL: <https://opendatabot.ua/open/raiders> (дата звернення 05.12.2024).
3. Тацій В.Я., Пономаренко Ю.А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. Вип. 2(18). С. 207-210.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те видання, переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор». 2019. 1384 с.
5. Гуророва Н.О. Злочини у сфері господарської діяльності. Розділ VII Особливої частини КК України з науково-практичним коментарем. Харків : Одиссей, 2003. 256 с.
6. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін та ін. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
7. Скора Л.М. Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 253 с.
8. Кацаваленко О.П. Деякі аспекти проблеми визначення об'єкта протидії законній господарській діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2007. Вип. 2. С. 139–145.
9. Дудоров О.О., Мельник М.І., Хавронюк М.І. Злочини у сфері підприємництва : навч. посіб. Київ : Атіка, 2001. 608 с.
10. Харламова С. О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.
11. Капаруліна І. М. Сутність понять «економіка» та «економічна діяльність»: цілісне уявлення про природу економіки. *Економіка та держава*. 2014. № 3. С. 35–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_3_9 (дата звернення 05.12.2024).
12. Чумак О. В. Економічна діяльність підприємств: сутність, концептуальна парадигма, регулювання. *Економічний дискурс*. 2019. Випуск 2. С. 104–112.
13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 05.12.2024).
14. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/436-15> (дата звернення 05.12.2024).
15. Махінчук В.М. Розмежування понять господарської та підприємницької діяльності за законодавством України. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3. С. 97-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2012_3_17 (дата звернення 05.12.2024).
16. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 05.12.2024).
17. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 05.12.2024).
18. Бондаренко Р.Ю. Злочини в сфері підприємництва: перспективи розвитку кримінально-правового інституту. 2016. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Бондаренко-Регіна-Юріївна.pdf>
19. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.04.2003 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03#Text> (дата звернення 05.12.2024).